

PSYKOLOGIAN KOE 15.3.2017 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden, sisältöjen ja pisteitysten luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintoaineen sensorikunta.

Psykologian kokeessa arvioinnin keskeisenä perusteena on vastauksen ankkuroiminen empiiriseen, tutkimuspohjaiseen tietoon ja keskeisiin psykologian teorioihin. Ihmisen kehitystä, tiedonkäsittelyä, psyykkistä hyvinvointia ja persoonallisuutta tutkitaan psykologiassa useasta toisistaan täydentävästä näkökulmasta, kuten biologisesta, kognitiivisesta tai sosiokulttuurisesta. Kokelaan tulisi osata luontevasti hyödyntää eri näkökulmista tuotettua tieteellistä tietoa psyykkisten ilmiöiden ja prosessien erittelyssä.

Psykologian kokeessa arvioidaan kokelaiden valmiutta ymmärtää psykologisen tiedon luonnetta ja tiedonmuodostusta, mukaan lukien tutkimusten luotettavuuden ja pätevyyden arviointia. Tehtävä voi edellyttää ajankohtaisten psykologian tutkimustulosten arviointia tai tutkimussuunnitelman laatimista.

Psykologian tehtäviin liittyy psykologisten ilmiöiden kuvailemista, arvioimista, pohtimista ja selittämistä sekä erilaisten näkökulmien vertailua. Useassa tehtävässä on myös ainerajat ylittäviä mahdollisuuksia. Osa tehtävistä sisältää joko kirjallista aineistoa tai videoaineistoa, joka tulee yhdistää tehtävänannon mukaisesti psykologiseen tietoon.

Digitaalisessa kokeessa tehtävät jakautuvat kolmeen osaan: I perustehtävät (esim. määrittely, kuvaile, selitä), II soveltavat tehtävät ja III kehittelytehtävät (esim. pohdi, vertaile, arvioi, suunnittele). Hyvän vastauksen kriteerit poikkeavat toisistaan osissa I, II ja III. Osan I tehtävissä kokelaalta edellytetään pääosin tiedollista osaamista, mutta osien II ja III tehtävät vaativat jo enemmän tiedonkäsittelyä. Psykologisen tiedon soveltamista vaaditaan sekä osassa II että III, mutta osassa III painotetaan erityisesti kehittelyä, jolloin vastaus voi sisältää oivaltavia tarkastelutapoja sekä tiedon ja selitystapojen arviointia.

Keskeisenä arvioinnin kohteena on se, kuinka syvällisesti kokelas ymmärtää psykologista tietoa, kuinka hän osaa soveltaa sitä ja missä määrin hän pystyy tarkastelemaan sitä kriittisesti. Pelkkä oppimateriaalin sisältöjen toistaminen ei mahdollista parhaisiin arvosanoihin pääsemistä. Osa tehtävistä edellyttää valmiutta analysoida ajankohtaisia tapahtumia ja ilmiöitä psykologisen tiedon varassa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti kypsyyden osoittamiseen ja psykologisen tiedon hallintaan. Kokelaan tulisi vastata kysymyksiin tehtävänannon mukaisesti. Esitetyt asiat ja väitteet tulisi perustella vastauksessa selkeästi. Arvioinnissa kiinnitetään lisäksi huomiota siihen, kuinka jäsentynyt ja johdonmukainen kokonaisuus vastaus on.

Osa I

1. Oppimiseen liittyviä käsitteitä (20 p.)

Hyvässä vastauksessa tuodaan esiin, että **sisäinen malli** muodostuu ihmisen kokemuksista. Sisäisen mallin perusteella ihminen tulkitsee ja ennakoii uusia havaintoja. Oppimessa syntyy uusia sisäisiä malleja tai vanhat sisäiset mallit muuttuvat ja rikastuvat. Oppimisen voi sanoa olevan myös sisäisten mallien rakentamista. **Työmuisti** on parhaillaan käytettävän tiedon taltiojärjestelmä. Kun ajattelemme ja ratkaisemme ongelmia, käytämme työmuistia. Uudet opittavat asiat siirtyvät pitkäkestoiseen muistiin työmuistin kautta. Asiat, joita käsitellään työmuistissa tehokkaimmin (niitä esimerkiksi ajatellaan tai ne pystytään liittämään aikaisempiin sisäisiin malleihin tai niihin liittyy vahva tunnelataus), opitaan parhaiten. Hermosolujen välille syntyy **synapseja** uusia asioita opittaessa. Myös turhia yhteyksiä tuhoutuu kehityksen ja oppimisen edetessä. Oppimisen keskeinen neuroaalinen perusta ovat hermosoluja yhdistävät synapsit, joita käytetään paljon. **Vahvistaminen** tarkoitti alun perin opittavasta asiasta palkitsemista. Asiaa vahvistetaan palkitsemalla oikeasta suorituksesta niin monta kertaa, että asia on opittu. Voidaan puhua myös negatiivisesta vahvistamisesta, joka liittyy rankaisemiseen. Oppija oppii toimimaan tavalla, jolla hän välttää negatiivisia seurauksia. Sijaisvahvistamisessa oppijan toimintaa vahvistaa mallin saama palkkio. Osatehtävien vastausten tulee noudattaa suositeltua pituutta.

Kustakin osiosta annetaan pisteitä seuraavasti:

1–2 p. Käsite ja sen yhteys oppimiseen on määritelty epämääräisesti.

3 p. Käsite on määritelty oikein tai sen yhteys oppimiseen on selitetty oikein.

5 p. Käsite on määritelty oikein ja sen yhteys oppimiseen on selitetty oikein.

2. Unen vaiheet (20 p.)

Kyseessä on neuropsykologian perustehtävä, ja hyviin pisteisiin voi päästä lyhyellä vastauksella kuvailemalla oikein kevyen ja syvän (tai hidasaalto-) unen sekä REM-univaiheen. Koska univaiheita ei voida havaita muuten kuin EEG:n avulla, hyvässä vastauksessa osataan liittää aivosähkökäyrän antama informaatio univaiheiden kuvauksiin. Hyvässä vastauksessa esitellään myös univaiheiden syklisyys ja muutokset yön aikana. Hyvässä vastauksessa voidaan esimerkiksi pohtia hidasaalto- ja REM-unen merkitystä oppimiselle, solujen energiahuollolle ja ihmisen palautumiselle rasituksesta. Vastauksen tulee noudattaa suositeltua pituutta.

9–11 p. Vastauksessa esitetään univaiheet pääpiirteissään oikein ja annetaan esimerkkejä univaiheiden merkityksestä.

15–17 p. Vastauksessa pureudutaan tarkemmin univaiheiden dynamiikkaan ja merkitykseen. REM-unen merkityksestä voidaan esittää useita vaihtoehtoisia teorioita.

3. Havaintoilluusiot (20 p.)

Hyvässä vastauksessa tuodaan esiin, ettei näköjärjestelmämme toista ulkomaailmaa sellaisenaan, vaan muuntaa aisti-informaatiota jokaisella tiedonkäsittelyn askeleella. Illusorinen liike johtuu usein värien välisistä kontrasteista ja muotojen sijoittelusta. Kokelas voi pohtia vaihtoehtoisesti muita havaintopsykologian esittämiä näkökulmia, esimerkiksi hahmolakeja, syvyyden ja liikkeen havainnointia tai konstanssi-ilmiötä. Vastauksen tulee noudattaa suositeltua pituutta.

9–11 p. Kokelas osoittaa ymmärtävänsä, että todellisen maailman objekti ja siitä syntyvä aistimus ja havainto eroavat toisistaan ja että illuusioissa tämä ero on korostunut.

15–17 p. Kokelas käsittelee tarkemmin illuusioita selittäviä havaintopsykologian näkökulmia. Ansiokkaassa vastauksessa kokelas voi pohtia syvällisemmin näköjärjestelmän eri tiedonkäsittelyn vaiheita, vaurioiden vaikutuksia tai illuusioita muissa aistipiireissä.

Osa II

4. Kokeellinen ja korrelatiivinen tutkimusasetelma (20 p.)

Hyvässä vastauksessa annetaan täsmälliset määritelmät kokeelliselle ja korrelatiiviselle koeasetelmalle ja osoitetaan, miten ja miksi menetelmän valinta voi olla yhteydessä saadun tiedon laatuun ja luotettavuuteen. Vastauksessa käsitellään molempien menetelmien rajoituksia ja mahdollisuuksia. Tehtävä edellyttää tutkimusasetelmien vertailua esimerkiksi tiedon käyttötarkoituksen, tutkimuksen tavoitteiden, tutkimuksen toteutuksen ja menetelmien haasteiden ja mahdollisuuksien suhteen. Vastauksessa tuodaan ilmi, että syy-seuraussuhteisiin liittyvää (kausaalista) tietoa voidaan saada vain kokeellisista asetelmista. Hyvässä vastauksessa voidaan myös pohtia kokeellisen tutkimuksen eettisiä rajoituksia psykologiassa, koska ihmisiä ei voi altistaa tarkoituksellisesti kokemaan esimerkiksi traumoja tai muita kehitystä tai hyvinvointia mahdollisesti haittaavia asioita. Tämän takia korrelatiivinen tutkimus sopii moneen tutkimusaiheeseen. Ansiokkaassa vastauksessa voidaan käyttää esimerkkinä ja analysoinnin kohteena kirjoissa esiintyviä tutkimuksia.

9–11 p. Vastauksesta selviää, mitä kokeellinen ja korrelatiivinen tutkimus tarkoittavat, ja niitä osataan vertailla keskeisten erottavien tekijöiden suhteen.

15–17 p. Vastauksessa käsitellään perusteellisesti ja taitavasti kokeellisen ja korrelatiivisen tutkimuksen keinoin tapahtuvaa psykologista tiedonmuodostusta.

5. Sosiaalisten kontaktien merkitys alle kouluikäiselle (20 p.)

Hyvässä vastauksessa käsitellään sosiaalisten kontaktien merkitystä alle kouluikäisen lapsen kognitiiviselle kehitykselle monipuolisesti ja analyttisesti. Vaikka myöhempisiin kehitysvaiheisiin saatetaan viitata, vastauksessa keskitytään kuitenkin selkeästi kyseisen ikävaiheen kehityshaasteisiin. Vastauksessa voidaan käsitellä esimerkiksi kielellisiä herkkyyksia ja puheen kuulemisen merkitystä kielelliselle kehitykselle. Susilapsiin tai eristyksessä kasvaneisiin rottiin liittyvien tutkimusten varassa voidaan tuoda esiin, kuinka lasta hoitavien aikuisten välittämällä virikkeillä ja kulttuurisilla kokemuksilla on hänen kognitiivisen kehityksensä kannalta ratkaiseva merkitys. Vastauksessa voidaan käsitellä sitä, kuinka turvallinen kiintymyssuhde tukee lapsen kognitiivista kehitystä. Kiintymyssuhdeteorioiden yleinen tarkastelu ei riitä, vaan kiintymyssuhteita on tarkasteltava suhteessa kognitiiviseen kehitykseen. Sosiaalisten kontaktien virittämä ponnistelu lähikehityksen vyöhykkeellä tukee kehitystä. Temperamentti vaikuttaa kuitenkin sosiaalisten kontaktien muodostumiseen joko tukemalla tai rajoittamalla kognitiivisen kehityksen kannalta olennaisia sosiaalisia kokemuksia. Ansiokkaassa vastauksessa sosiaalisten kontaktien kognitiivisia vaikutuksia käsitellään monitasoisesti ja analyttisesti ja kuvataan erilaisten tekijöiden keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteisvaikutuksia. Siinä voidaan pohtia myös, miten sosiaalisten kontaktien avulla on mahdollista ylittää kehitysviiästymien aiheuttamia rajoituksia.

9–11 p. Vastauksessa käsitellään muutamaa merkityksellistä sosiaaliin kontakteihin liittyvää tekijää ja niiden vaikutusta alle kouluikäisen lapsen kognitiiviseen kehitykseen.

15–17 p. Aihepiiriä analysoidaan perusteellisesti ja syvällisesti. Sosiaalisten kontaktien kognitiivisia vaikutuksia tarkastellaan monesta eri näkökulmasta ja kiinnitetään huomiota eri tekijöiden vuorovaikutukseen. Väitteitä perustellaan psykologisella tiedolla, minkä ansiosta vältetään yksioikoiset yleistykset.

6. Vakavasta vastoinkäymisestä selviäminen (20 p.)

Kyseessä on soveltava tehtävä, jossa voi hyödyntää monipuolisesti tietoja useilta eri kursseilta sekä annettua esimerkkiaineistoa. Hyvässä vastauksessa tarkastellaan monipuolisesti voimavaroja, joita tarvitaan elämässä eteen tulevien vaikeuksien kohtaamisessa. Kehityspsykologia tarjoaa mahdollisuuden tarkastella niin synnynnäisten ominaisuuksien kuin ympäristöön liittyvien tekijöidenkin vaikutusta yksilön voimavaroihin. Vastauksessa voidaan pohtia esimerkiksi temperamentti- ja varhaisen vuorovaikutuksen ja vanhemmuuden merkitystä. Voimavaroja on mahdollista tarkastella myös suhteessa ympäristöstä saatavaan sosiaaliseen tukeen tai vertaisverkostoon. Myös persoonallisuus, kognitiiviset selitysmallit (attribuutioteoriat) ja motivaatio voivat toimia tarkastelun lähtökohtina. Vastauksessa voidaan käyttää myös positiivisen psykologian käsitteitä (esimerkiksi sisukkuus). Aineiston käyttöä ei edellytetä, mutta vastauksessa on käsiteltävä voimavarojen riittävyttä suuren ja merkityksellisen vastoinkäymisen sattuessa. Ansiokkaassa vastauksessa käsitellään monipuolisesti ja analyttisesti ihmisen kehitykselliseen resilienssiin (pärjäävyys) liittyviä tekijöitä.

9–11 p. Vastauksessa esitellään joitain oikeaan osuvia psykologiseen tietoon perustuvia seikkoja, jotka selittävät, miksi vastoinkäymisiä kohdanneiden ihmisten voimavarat voivat olla hyvin erilaisia. Psykologisen tiedon hallinta on kuitenkin pintapuolista.

15–17 p. Vastauksessa esitellään yksilön voimavaroihin vaikuttavia tekijöitä monipuolisesti psykologisten käsitteiden, teorioiden ja tutkimusten avulla. Käsitteeseen valittujen näkökulmien tarkastelu on verrattain syvällistä. Vastaus osataan luontevasti kytkeä johonkin suureen vastoinkäymiseen.

Osa III

7. Psyykkisen hyvinvoinnin tietopaketti lukiolaiselle (30 p.)

Kyseessä on kehittytehtävä, jossa tarkoituksena on arvioida, missä määrin kokelas osaa hyödyntää psykologista tietämystään tärkeällä sovellusalueella. Hyvässä vastauksessa hahmotetaan tehtävääannon mukaisesti tietopaketin keskeistä sisältöä ja perustellaan sitä psykologisella tiedolla. Tietopakettiin voi kuulua aineksia esimerkiksi seuraavista teemoista:

- lukioon siirtymiseen liittyvät uudet psykososiaaliset haasteet
- opiskelumotivaation ylläpitäminen
- ajankäytön hallinta
- opintojen suunnittelu ja tavoitteiden asettaminen
- stressin hallinta ja epäonnistumisista toipuminen
- harrastusten, liikunnan ja virkistäytymisen merkitys
- kaverisuhteet ja vertaistuki
- psyykkisistä ja opiskeluun liittyvistä ongelmista puhuminen
- avun pyytäminen opettajilta ja opinto-ohjaajalta
- ahdistuksen ja masennuksen tunnistaminen
- koulupsykologin ja muiden tukipalvelujen käyttäminen.

Ansiokkaassa vastauksessa voidaan pohtia, kuinka lukiota aloittelevia opiskelijoita voitaisiin ohjata ennakoimaan ja hallitsemaan psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämiseen liittyviä haasteita.

7–12 p. Vastauksessa esitetään karkea hahmotelma tietopaketin sisällöstä ja ankkuroidaan se psykologiseen tietoon, joka on jossakin suhteessa kuitenkin rajoittunutta. Tietopaketista välittyy hajanainen kuva.

19–24 p. Vastauksessa hahmotetaan monipuolisen tietopaketin sisältöä jäsentyneellä ja johdonmukaisella tavalla. Tietopaketin sisältöä perustellaan hyvin valittujen psykologisten käsitteiden, teorioiden ja tutkimusten varassa. Tietopakettiin liittyviä ajatuksia kehitellään oivaltavasti.

8. Varhaisen stressin kehitykselliset vaikutukset (30 p.)

Kyseessä on kehittelytehtävä, joka edellyttää stressin käsitteiden ja teorioiden tarkastelua kehityspsykologian näkökulmasta. Hyvä vastaus edellyttää monipuolisia tietoja psyykkisestä kehityksestä ja siihen liittyvistä prosesseista. Oppikirjoissa pienten lasten stressiä ei käsitellä laaja-alaisesti, mutta yleisemmällä tasolla niissä tarkastellaan stressiä, stressireaktiota ja siihen liittyvää kognitiivista arviointia sekä stressin vaikutusta suoriutumiseen. Näiltä aihealueilta vastaukseen saa paljon materiaalia. Vastauksessa voidaan pohtia esimerkiksi pikkulapsen stressin vaikutusta tavoitteen asetteluun, haasteiden kohtaamiseen, ponnisteluun lähikehityksen vyöhykkeellä ja siten lapsen oppimiseen. Stressikoetta on mahdollista pohtia myös suhteessa kiintymyssuhdeteoriaan. Ansiokkaissa vastauksissa voidaan pohtia myös lapsuusiän pitkäkestoisen stressin merkitystä suhteessa stressiherkkyyden pysyviin biologisiin muutoksiin.

7–12 p. Vastauksessa osataan joistakin puutteista huolimatta määritellä stressin käsite. Stressiä ja sen merkitystä yksilön kehitykselle tarkastellaan jostain psykologisesti mielekkästä näkökulmasta. Vastauksessa pohditaan esitetyn tutkimuksen löydöksiä ainoastaan pääpiirteittäin.

19–24 p. Vastauksessa määritellään stressin käsite laaja-alaisesti ja monipuolisesti. Stressin merkitystä yksilön kehitykselle pohditaan syvällisesti eri näkökulmista. Vastauksen perusteissa käytetään monipuolisesti ja täsmällisesti psykologisia käsitteitä, teorioita ja tutkimuksia. Annettua tutkimusesimerkkiä on osattu käyttää oivaltavasti vastauksen tukena. Vastaus on hyvin jäsentynyt, ja ajatukset ovat johdonmukaisia.

9. Julkisten vlogien merkitys (30 p.)

Kyseessä on kehittelytehtävä, joka edellyttää ajankohtaisen ja monille hyvin arkisen ilmiön tarkastelua psykologisesta näkökulmasta. Monelle aihe voi olla omakohtainen joko jonkin vlogin seuraamisen tai vlogin pitämisen kautta. Vaikka aihetta ei oppikirjoissa suoraan käsitellä, tarjoavat kehityspsykologia, persoonallisuuspsykologia ja sosiaalipsykologia paljon materiaalia sen tarkastelemiseksi. Kysymystä voi lähestyä myös kognitiivisen psykologian käsitteiden avulla. Hyvässä vastauksessa käsitellään eriytyneesti vloggaamisen merkityksiä sekä tekijälle itselleen että hänen seuraajilleen. Vastauksessa aiheen tarkastelu voidaan yhdistää esimerkiksi nuoruusiän kehitykseen ja identiteetin ja maailmankuvan muodostukseen. Vastauksessa voidaan pohtia samaistumisen merkitystä kehitykselle, vertaistukea, tunteiden ja ajatusten julkista käsittelyä sekä vertaisvuorovaikutusta. Aihe antaa myös mahdollisuuksia pohtia julkista ja yksityistä minäkuvaa. Aihetta on mahdollista käsitellä myös erilaisten ryhmäytymisilmiöiden ja nuorisokulttuurin muodostumisen kautta.

7–12 p. Vastauksessa esitetään joitakin osuvia ajatuksia vloggauksen psykologisista merkityksistä. Vastaukseen sisältyvä psykologinen tieto on kuitenkin jossakin suhteessa pinnallista. Vastaus ei ole täysin jäsentynyt, eivätkä kaikki päätelmät ole johdonmukaisia tai hyvin perusteltuja.

19–24 p. Vastaukseen sisältyy suhteellisen monipuolinen analyysi vloggauksen psykologiasta. Vastaus perustuu melko syvälliseen psykologiseen tietoon, jota osataan soveltaa luontevasti aiheen käsittelyyn. Vastaus muodostaa varsin jäsentyneen, johdonmukaisen kokonaisuuden.